

Antologia de poemes de revolta de Joan Brossa

L'any 1979 sortia al carrer aquesta antologia excepcional. Excepcional per tres motius: 1) perquè fou el mateix Brossa l'encarregat de fer-ne la selecció¹, 2) pel moment de la seva aparició (el començament del període democràtic, després del franquisme) i la temàtica del recull, cosa que converteix aquesta antologia en una eina de coneixement d'un període crucial per a la història del país² i 3) perquè amb aquests poemes es posa de manifest la poètica de Brossa: la concepció de la poesia com una arma de lluita per canviar la societat. En aquest sentit, les darreres paraules del poema "A la poesia" són el paral·lelisme exemplar d'aquell poema pistola que aparegué a *Poemes visuals* de 1975:

(...) Enrotlla't al meu cos. Però il·lumina,
Com el feix lluminós d'una lent clara,
La molta empenta d'aquest sol concepte:

La Llibertat.

L'antologia era una selecció de poemes "polítics" o de revolta, com preferí d'anomenar-los Brossa, escollits entre els llibres que el poeta havia escrit fins al moment. Alguns havien estat publicats, però la majoria eren inèdits. Alguns perquè encara no havien aparegut els llibres a què pertanyien (el recull *Ball de sang*, que contenia molts dels poemes presents a l'antologia, no aparegué fins al 1982, *Rua de llibres* no es publicà fins al 1980, *Ollaó* pertanyent a *Els entre-i-surts del poeta* no estigué al carrer fins al 1989 i la majoria dels poemes esparsos inclosos a l'antologia eren inèdits) i d'altres perquè havien estat censurats en el moment de la seva edició. És el cas d'"Església catòlica espanyola" (del qual només havia aparegut la segona part i amb un altre nom), "La bandera" i "Els mussols del Vaticà" de *Poesia Rasa*; "De la muralla ençà...", "Contra l'amor" i "La consigna" del recull *La barba del cranc*; i d'un canvi al poema "Personatge" del recull *Poemes de seny i cabell*. En aquest cas, en lloc de dir "I el cul i la veu d'Isabel la Catòlica" s'havia publicat en la primera edició del llibre: "I la veu i el darrera d'Isabel la Catòlica".

El compromís polític

A aquesta triple excepcionalitat afegiríem la virtut de mostrar-nos en poc més de cent pàgines una de les facetes més característiques de Brossa: el compromís polític. Cal recordar que des dels seus inicis el poeta de Sant Gervasi es destacà pel posicionament d'esquerres. A la guerra civil, lluità en el bàndol republicà i després

---

¹ De totes les antologies brossianes que actualment hi ha al mercat únicament dues foren realitzades per Brossa: aquesta de l'any 79 i *La memòria encesa* de l'any 1998.

² En el comentari que Agustí Pons publicà a l'*Avui* de l'11 de novembre de 1979, indicava que l'antologia era un document poètic que repassava l'actualitat político-social gairebé de tot el franquisme.

passà el calvari d'un llarg servei militar a Salamanca, on precisament els catalans i rojos no eren gaire ben rebuts. Allà és on començà a fer els seus primers experiments d'escriptura, molt lligada al món subconscient. En la seva continuació a Barcelona i, després d'haver estat assessorat per Foix, continuà predominant el món interior, però amb algunes clares referències a la situació externa (com el vers "pesa haver perdut" del sonet que ocupa el primer lloc en aquesta antologia).

No obstant això, el canvi radical es produí a partir de l'any 1950, després de les converses amb el poeta i aleshores cònsol del Brasil a Barcelona, João Cabral de Melo. Aquest creia que la poesia havia de reflectir el llenguatge i les inquietuds del poble i convencé Brossa de la incorporació de la realitat als seus poemes. Així mateix les converses entre els membres del grup Dau al Set cada vegada giraven més entorn el marxisme. Pel que fa a la producció poètica, el gir més radical, el suposa *Em va fer Joan Brossa* de 1950 (ja que és tota una revolució formal), però serà sobretot *Des d'un got d'aigua fins al petroli* també de 1950 el llibre que introduirà de ple la temàtica de crítica directa al règim franquista, al dictador, a l'església i al capital. D'altra banda, els esdeveniments produïts a Barcelona durant la vaga de tramvies de 1951 (reflectits al poema "12 de març de 1951, a les 11 del matí" de *Poemes entre el zero i la terra*) acabaran de donar un tomb marxista a les idees de Brossa.

A partir d'aquest moment, la seva poesia reflectirà la lluita clandestina de socialistes i comunistes en contra del règim dictatorial i criticarà durament les actituds i fets de la política del país (inclosos el concordat amb el Vaticà i els acords amb els EEUU). Els poemes d'*Antologia de poemes de revolta* ens permeten conèixer no només els compromís polític de Brossa sinó els principals fets protagonitzats per l'oposició durant aquells anys: la vaga de tramvies del 51, l'organització dels socialistes, la Caputxinada del 66, la negativa de Miró a entrar a la Real Academia de Bellas Artes, la lluita de CCOO, l'organització del SDEUB, la tancada de Montserrat del 70, les manifestacions ciutadanes a favor de l'Estatut d'Autonomia, el retorn de Tarradellas, la mort de Puig Antich, la resistència de Carbonell a parlar en castellà, les celebracions per la mort del dictador, etc. Així mateix també podem resseguir els principals fets internacionals, que, segons Brossa, podien aportar un bri d'esperança a la situació espanyola: la revolució cubana, la resistència del Vietcong davant les forces americanes, joves rebels americans al seu propi país, la guerrilla irlandesa o la resistència a Xile després del cop d'estat de Pinochet.

Aquest compromís, el poeta l'expressà mitjançant múltiples formes, moltes de les quals clàssiques: sonets, odes, sextines, etc. però també en versos curts prosaics i, fins i tot, en poemes visuals, que no pogué incloure en aquesta antologia. Tothom recorda la cèlebre "Elegia al Che" o l'"Oda a Marx", publicada, per primer cop, a la portada de la revista *Nous horitzons* del PSUC. I, fins i tot, Brossa portà el compromís als seus objectes i instal·lacions, com l'impactant "Intermedi"(unes cadires amb partitures i fusells recolzats, en lloc d'instruments) o "Instal·lació" (un garrot vil al costat d'una taula molt ben parada). En cap moment tampoc Brossa escatimà les declaracions en contra del règim establert, ja fos en entrevistes, articles, etc. En resum, el compromís formà part de la personalitat brossiana i lògicament la seva poesia no féu més que reflectir-lo.

El catalanisme

Un segon aspecte d'aquest compromís cívic fou el catalanisme. És evident que la revolta política durant la dictadura anava aparellada a un cert catalanisme, però en el cas de Brossa és destacable l'entronc amb una tradició patriòtica plenament identificada amb Guimerà. A ell van dedicats dos dels poemes de l'antologia: "Himne" (pertanyent a *El clavell i el martell* de 1951) i "Fua" (de *Malviatge* de 1954). El primer parteix d'un vers de l'autor de *Terra baixa*: "Humanitat, entorna't a la vida", que és l'inici d'un sonet en què Brossa exalta la humanitat a desprendre's del jou dels imperialismes i a defensar el feble davant del fort. El segon parteix d'una cita de *Mestre Oleguer*: "A fora els lladres" i és un crit de lluita contra l'enemic, adjectivat com a "ombra nocturnal, clerical" i que s'expressa en una llengua estranya. La identificació del mal que pateix Catalunya amb Castella és també una constant del poemes patriòtics brossians, de clares ressonàncies guimerianes. Així mateix, aquest esperit anticastellà el lliga amb el Salvat-Papasseit de *Les conspiracions*, autor que també serà motiu de cita en més d'un poema. "Pàtria equivocada" (del llibre *Catalunya i selva* de 1953-54) parteix del vers salvatià "Fornits atletes, a proa s'hi cap" i és tot un clam per la resurrecció de Catalunya i un seguit de consells que acaben amb el tercet següent:

(...) Que el tro il·lumini el peu i busqui estrella:

El so de les paraules del passat,

El seu crit d'aigua, deixa'l a Castella.

De la mateixa manera, el sonet "De la muralla ençà" (pertanyent a *La porta* de 1954) porta com a divisa "Ampla és Castella, el seu ressò un gemec" de Papasseit i fa una descripció dels assassins de la pàtria amb un darrer vers que no porta a equívocs: "Potada/ De bota castellana engruna els blats".

Els lligams amb autors catalanistes no acaben aquí. Trobem cites, fins i tot, de Mossèn Collell, el canonge poeta fundador de *La Veu del Montserrat* i militant catalanista autor de *Catalanisme: lo que és i lo que deuria ésser* (1879). Tot i ser un capellà, com en el cas de Verdaguer, també admirat per Brossa, les seves paraules: "Dormiu, cendres sagrades, que us vetllen catalans..." o "Arreu, arreu, la forta/ mainada fa sa feina..." li serviren de lema per a dos dels sonets més abrandats de l'antologia: "Cendres sagrades" i "Via fora!". Tant l'un com l'altre pertanyen a *Malviatge*, un dels llibres més radicals de la producció brossiana, tant per la forma (frases tallades i curtes, absència de verbs, abundància d'exclamacions, absència de puntuació en alguns casos, etc.) com pel contingut. El mateix Brossa deia en la presentació de *La barba del cranc* l'any 1974: "Amb *La barba del cranc* resta gairebé closa la publicació del cicle de llibres de sonets escrits fins a 1959, any en què acaba el recull de *Poesia Rasa*. D'aquesta sèrie només resten inèdits dos llibres: *La bola i l'escarabat* (1941) i *Malviatge!* (1954). El primer aplega els primers sonets de l'autor. El segon, anunciat l'any 1971 en aquesta col·lecció mateixa, resulta de moment impubliable." Els dos poemes reflecteixen una violència: "Detonació. Una bala. Pum!", "Mon avi El trabuc Més de mal" que es tradueix en una situació d'amargor i de rebel·lia: "la terra, pàtria, ràbia amarga", "Ja estem farts/ de la cruel militarada". Tot això conduirà a un poema simptomàtic: "Llostre", que és una versió sintètica de la cançó dels segadors:

(...) Au, defensors de la terra!
Com seguem el blat. Bon cop
De falç! Volen fer la guerra."

El catalanisme, doncs, es reflecteix en Brossa no només en les cites, sinó en la mateixa forma. El do oratori i retòric de Guimerà i l'alè èpic dels cants patriòtics d'aquest darrer i el del mateix Verdaguer, els retrobem en els poemes cívics de Brossa a través de les invocacions a una Catalunya personificada, de les exclamacions i interjeccions de les odes sàfiques, dels imperatius constants, del lèxic de la natura utilitzat com a símbol i de molts altres rastres. Precisament, una de les coses que més sobta en aquesta antologia és que les mateixes idees puguin estar expressades en formes tan clàssiques i tradicionals, al costat d'altres formes tan modernes, com l'ús de la prosa retallada antipoètica.

El catalanisme de Brossa, malgrat els models, no és un catalanisme conservador. Al costat de Guimerà, hi podem trobar també un Iglésias. Dos poemes de l'antologia es basen en paraules d'ell: "...i un cel esperançat i clar com un mirall", "I plou... Millor! Que ploqui força!". Tant un text com l'altre encapçalen uns poemes plens de rebel·lia: "Foc de fadrí" (d'*El clavell i el martell* de 1951), que en certa manera recorda l'obra d'Iglésias *Foc nou* de 1909, i "Primer de maig" (pertanyent a *Els*

entrebancs de l'univers de 1956). Ambdós s'associen a la força de la gent del carrer per fer possible l'alliberament de Catalunya:

(...) Poble, treu-te aquest gep. Alça't i salva't
De la saliva d'una llengua estrangera.
Al bat del sol tu sol dóna la mida
De les espigues.

En la lluita cal ajuntar veus diferents, com diu als versos següents del primer poema:

(...) Que altres veus es barregin amb les nostres.
Brindem amb foc. Obrim la portalada.
Que ajuntin els rosers les espardenyas
d'Ignasi Iglésias.

D'aquesta manera, el principal representant literari de la defensa dels drets dels obrers catalans de primers de segle queda integrat, juntament amb els catalanistes conservadors, a la reivindicació de la llibertat de Catalunya.

Als lligams de Brossa amb la tradició literària, caldria afegir els lligams polítics amb el catalanisme de la segona república, com és ben evident a les odes llaudatòries dedicades a Macià i a Companys i a la sextina al president Tarradellas. Tot i que ideològicament, Brossa combregà més amb les idees marxistes representades pel PSUC, no deixà de manifestar una clara simpatia per Esquerra Republicana, especialment durant els anys 70, en què aquest partit significava el lligam amb l'esquerra d'abans de la guerra civil.

Els principals temes

Sota el tema global del compromís polític i la crítica a una situació de repressió i injustícia, hi destaquen una sèrie de subtemes, que prenen un protagonisme particular: Franco, l'església, Catalunya, la pròpia poesia i l'actualitat política externa. El tema estrella és claríssimament la mateixa figura del dictador. A ell s'hi dediquen quatre sonets i una oda, on es despleguen tot un prodigi de metàfores, sobretot animals: rata, cabra, ruc dels rucs llavorers, sargantaire, papau, ruc cabrot, llop, miserable cervell, cèntim lunar, comediant de Crist, càlcul ple de merda, cabdill de cordill, podrit botxí, rata de la més mala delinqüència, gargall de la ciència, glòria del bunyol i, és clar, fill de puta. El retrat del personatge no pot ser més funest. De vegades retratat com a cruel, d'altres com a hipòcrita, d'altres com a ninot de guinyol, els sonets "Contra l'amor" (1955) i "La pau de l'abisme" (1961-63) són la millor síntesi dels pensaments de Brossa sobre el dictador. Mentre el primer té una retòrica més complexa (per l'absència de puntuació, els hipèrbats i

l'acumulació de sintagmes tallats), el segon, tot i estar escrit en alexandrins i incloure jocs de paraules i imatges no gaire senzills, presenta un llenguatge més col·loquial i una reiteració de preguntes, que l'acosten a un públic lector més ampli. Especialment el leitmotiv "Per què no marxés, fill de puta?" li dóna una alta eficàcia. De la mateixa manera el sonet escrit en motiu de la mort del dictador: "Final" conté unes paraules vulgars i un registre col·loquial, que el converteixen en el que podria haver estat l'himne o la cançó del moment:

(...) Glòria del bunyol,
ha mort el dictador més vell d'Europa.
Una abraçada, amor, i alcem la copa!

El segon tema destacable és el de l'església catòlica. Curiosament els dos poemes de l'antologia dedicats exclusivament a aquest tema: "Església catòlica espanyola" i "Els mussols del Vaticà" són dels que van ser prohibits en el moment de la seva publicació. En el primer cas, especialment el primer sonet és d'una virulència extrema. S'insulta l'església: "Putxa paparra, carronya on fermenta/La claveguera de la llum del dia", "Be mossegaire, mal de tots nosaltres" i se l'acusa d'enriquir-se, d'aliar-se amb els militars, d'afavorir l'empresonament d'aquells que gosen queixar-se i d'enganyar el poble. El segon poema, escrit el 1956, és una resposta als acords firmats pel règim franquista amb el Vaticà l'any 53. En forma d'oda sàfica i adreçat a Catalunya, se l'acusa a aquesta d'estar ensotanada i se la impreca a desfer-se dels porcs (l'església) que la impedeixen de convertir-se en una pàtria autèntica i a ferrar les mules que s'enriqueixen a costa seva. La burla i l'atac són constants i reflecteixen el profund anticlericalisme de què Brossa sempre féu gala.

Catalunya és el tercer tema destacable. Ja n'hem parlat en fer referència del catalanisme que impregna tota l'antologia, però aquí voldríem destacar Catalunya com un personatge humanitzat, i aparellat a l'amor del poeta, a qui s'adrecen la majoria de poemes. És l'amiga que cal amagar i que està trista per cap d'any, és l'autèntica pàtria (i no l'engany d'Espanya, com es fa explícit al poema "Espanya de 1953"), és la bellesa que triomfa per sobre de la mort ("Pàtria equivocada"), és una joia abandonada a la platja ("Catalunya") i és el foc encés que portarà la claror ("Himne obert"). Però sobretot Catalunya és el poble que hi habita i que, amb el seu crit apagat però efectiu, aconseguirà superar la derrota de la guerra civil:

(...) A les ruïnes
jeu un poble
enterrat. Si escolteu
amb atenció arriba
de dintre la muntanya

una veu profunda
i apagada que
pregunta, que
pregunta
sempre.

La pròpia poesia és el quart tema que hem destacat, no perquè sigui predominant a l'antologia, sinó per la rellevància de la concepció política i de compromís que Brossa en té, com ja hem indicat abans. Segurament és l'oda "A la poesia" la que millor expressa aquestes idees. Per a Brossa, la poesia ha d'estar al costat del poble i de la vida, ha de ser clara i senzilla (i no disfressar-se com fan els poetes de la mel i la melassa de diumenge a la tarda) i sobretot ha de contribuir al triomf de la llibertat. Com ell mateix comentava al pròleg del llibre: "La protesta ha de tenir inventiva, perquè el fet de "deixar-se anar" redueix el factor expressiu i mena a l'esclerosi del llenguatge. D'altra banda, l'autor, lluny de la retòrica com a finalitat, no creu que el poeta s'hagi de reprimir per res davant els problemes dels pobles. Altrament, dins la constant recerca de la pròpia identitat, ha de diferir dels excessos dels polítics, o de les institucions, en la mesura de les seves forces".

Finalment, com a darrer tema una mica a part de la denúncia global de la situació política del país, estaria la presència de la política externa, com un punt més del compromís del poeta. Hi destaquen en primer lloc les crítiques al govern nordamericà, tant pel que fa a la seva intervenció en el Vietnam ("La mà de guix negre" o "Al Vietcong"), com pel que fa a l'ajuda econòmica al govern franquista ("La mosca" o "Dòlars", on critica la hipoteca de la nació als EEUU permetent maniobres amb armament nuclear al nostre territori) o els seus projectes militars ("NASA"). I en segon lloc, hi hauria la lloança d'una sèrie de pobles o personalitats que han demostrat la seva solidesa en la lluita contra l'imperi nordamericà o en el manteniment de les pròpies idees ("Oda a Fidel Castro", "Elegia d'homenatge"-a Lumumba- "A la guerrilla irlandesa" o "Elegia a Xile des de Catalunya ocupada").

L'evolució poètica

Els poemes d'aquesta antologia palesen clarament l'evolució de les formes brossianes durant el període que comprèn, ja que, sota una mateixa temàtica, presenten almenys sis tipus diferents de formes o estrofes: el sonet surrealista, l'oda lliure, la poesia antipoètica o quotidiana, l'oda sàfica i el sonet més polític, el sonet de caire més quotidià i la sextina. Del primer, l'antologia només en recull dues mostres, però són suficients per comprovar-ne el mode de construcció: les imatges provinents de l'inconscient i fornides a partir d'un lèxic natural, el desordre sintàctic, les frases desconnectades i les rimes difícils (rasco les- bàscules), entre altres trets. Si no fos per algunes frases contundents intercalades entre la imatgeria

hermètica (“L’ós de Madrid/Gruny rera l’arbre”) o pel nom d’algun personatge (Pallàs: terrorista anarquista que matà un militar i fou afusellat a Montjuïc) no podríem atribuir un significat precís a aquests sonets.

Pel que fa a la segona forma, el millor exponent d’odes lliures és el llibre *Des d’un got d’aigua fins al petroli* de 1951, del qual l’antologia incorpora quatre poemes (l’últim dels quals és el sonet “El papau”). Aquests (així com tres dels poemes del llibre *El clavell i el martell* de 1951) es caracteritzen pels versos llargs, que s’aparellen a frases senceres, la desconexió entre oracions, el caràcter enumeratiu i la barreja de lèxic quotidià amb expressions més retòriques. Val la pena de destacar l’“Elegia a Miguel Hernández”, poema compost de dues parts, la primera de les quals és bàsicament una enumeració de preguntes i la segona, una exaltació del poeta i alhora un clam de queixa per la seva mort. Per això, el converteix en un símbol de lluita per la llibertat.

La tercera forma destacable és la poesia quotidiana o poemes curts de caràcter prosaic. Es tracta del tipus de forma que tant sorprenué el món literari català l’any 1950 amb *Em va fer Joan Brossa* i que fou criticat per tractar-se d’una “fotografia de la realitat”. A l’antologia s’inclouen poemes d’aquest tipus pertanyents a *Poemes entre el zero i la terra* de 1951 i els d’altres llibres posteriors com *Cau de poemes* de 1960, *Els ulls i les orelles del poeta* de 1961, *El saltamartí* de 1963, *El cigne i l’oc* de 1964, o *Ollaó* de 1975. En general es destaquen per ser poemes escrits amb dues estrofes totalment contrastades, de l’oposició de les quals es construeix el significat global de denúncia del poema (de gran força són els poemes “Jornada” o “La mà de guix negre”). D’altres sobresurten per ser la descripció d’un esdeveniment (“12 de març de 1951...”), la transcripció d’un document (“Escamoteig franquista de cinc poemes”, “Oda a la Hispanidad” o “Interferències”) o la còpia d’una definició de diccionari contrastada amb una paraula (“El saltamartí”). En general són poemes d’un gran impacte, que funcionen com un tret que desperta el lector i l’acaren directament amb la realitat injusta.

De molt diferent tarannà són, en canvi, les odes sàfiques i els sonets escrits a partir de l’any 50. Aquestes dues formes són les predominants a l’antologia, potser perquè Brossa usà bàsicament aquestes estrofes per a la denúncia política i probablement pel caràcter patriòtic i catalanista que la mateixa forma comportava, en el cas de l’oda sàfica. Aquestes odes i sonets pertanyen principalment als llibres *Odes rurals* de 1951, *Catalunya i selva* de 1953-54, *La porta* de 1954, *Malviatge!* de 1954, *Coresforç* de 1955, *El pedestal són les sabates* de 1955, *Els entrebancs* de

l'univers de 1956 i les dues odes a Macià i a Companys de l'any 1971. Com es pot comprovar per les dates, gairebé tot es concentra en la dècada dels cinquanta, un dels períodes més prolífics de Brossa, pel que fa al compromís polític (a aquestes obres s'haurien d'afegir les obres de teatre del mateix període que també comporten una denúncia social). El model formal per a l'oda sàfica, així com altres variacions mètriques, fou Costa i Llobera, però, com ja hem indicat abans, el seu model temàtic i retòric estigué en Guimerà, Verdaguer o Iglésias. Per això els temes bàsics del període són Catalunya i el seu alliberament i la lluita contra el que sintèticament seria Castella: Franco, els militars i l'església. Pel que fa a la forma, destaquen les figures retòriques, en especial aquelles que juguen amb el so, com les al·literacions. Imatges com "creus de claus", "riu ran d'una roca", "ballen amb les vides per la via", etc. contribueixen a convertir aquests poemes en autèntics cants. Com indicà Agustí Pons, són poemes per ser recitats, perquè, com tota poesia patriòtica, és la força de la paraula, convertida en so, la que li atorga eficàcia.

Una forma diferent de sonets és la que pertany als llibres *Sonets del vaitot* de 1965-66, *L'esmorzar a la muralla* de 1968 (que també inclou altres tipus d'estrofes), *Flor de fletxa* de 1969-1970 i els sonets que figuren entre els poemes esparsos del final del llibre. La diferència amb els anteriors radica en l'abandonament de la retòrica per incorporar un lèxic més quotidià i intel·ligible. Pel que fa a la temàtica, al costat de l'actualitat (la Caputxinada) i dels homenatges a personalitats o entitats significatives (CCOO, SDEUB, Jordi Carbonell, Puig Antich) continuen la invocació a la lluita, però amb un bri més d'esperança i confiança en el final ("Himne obert", "Antihalo", etc.) i la incorporació de temes més externs ("Elegia d'homenatge", "Al Vietcong", etc.) .

Finalment, cal parlar de la sextina com la darrera forma incorporada a l'antologia i com una forma mètrica que des dels seus inicis en Brossa, s'aparellà al compromís polític. Coincidí amb uns moments significatius per a la vida ciutadana de Catalunya: final del règim franquista, inici de la democràcia, Estatut d'Autonomia, retorn de Tarradellas, etc. El repte lúdic que imposava la sextina era paral·lel a l'artifici retòric de les odes. Així és que substituï una forma per altra i, especialment en el seu primer llibre: *Sextines 76*, desplegà tot el seu compromís, però amb un canvi radical: una esperança que els esdeveniments feien que ja no fos utòpica:

(...) Bufa la lluita d el'aura catalana;
tira figura el ferro i diu la fusta
la mar de flames que ens promet el dia.

Antologia de poemes de revolta és, doncs, una lliçó d'història recent: la lluita d'un país per sortir del jou i la repressió. Però alhora és una síntesi de la poètica i estètica de Joan Brossa, un home que ha participat en la lluita del seu poble amb l'arma que ell dominava: la paraula.

Glòria Bordons (El Papiol, gener de 2001)